

Klub Polskich Laboratoriów Badawczych **POLLAB**

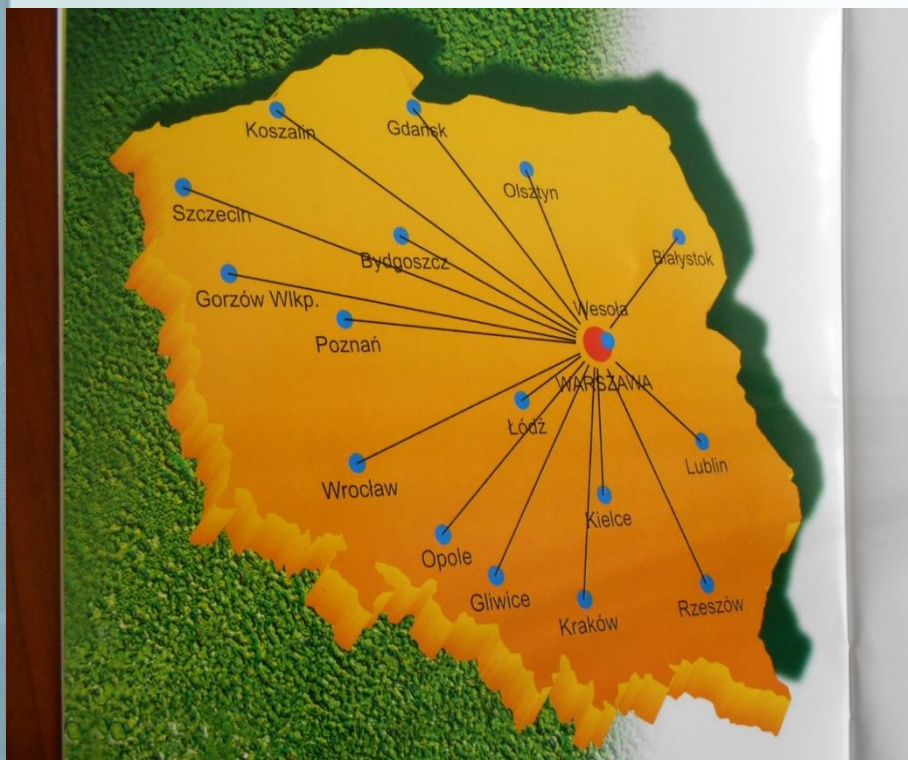
Badania biegłości wg wymagań normy
PN-EN ISO/IEC 17043:2011
na podstawie doświadczeń akredytowanego
organizatora

Zofia Sęktas
TARGI EUROLAB, 30 marca 2017r.

Krajowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Warszawie

- Krajowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Warszawie i 17 podległych jej Okręgowych Stacji w kraju są państwowymi jednostkami budżetowymi działającymi na podstawie ustawy o nawozach i nawożeniu
- Krajowa Stacja podlega Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi
- głównym zadaniem Stacji jest agrochemiczna obsługa rolnictwa
- Okręgowe Stacje badają gleby, rośliny, nawozy mineralne i organiczne, osady ściekowe, wody

Krajowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Warszawie

05-075 Warszawa, ul. Żółkiewskiego 17

www.schr.gov.pl

- Organizator badań biegłości PT-SChR
  - posiada akredytację PCA od 2012r.
  - Nr certyfikatu [PT 005](#)
-
- [Dziedzina badań:](#) badania chemiczne, analityka chemiczna, badania właściwości fizycznych
  - [Przedmiot badań:](#) produkty rolne, woda, gleba, osady, nawozy

PT 005

DA-05 POLITYKA DOTYCZĄCA UCZESTNICTWA W BADANIACH BIEGŁOŚCI

Wydanie 6 z dnia 22.04.2016 r.

3.4. PCA wymaga następującego minimalnego uczestnictwa w programach PT:

- **przed udzieleniem akredytacji** - laboratorium powinno przedstawić dowody uczestnictwa z pozytywnym wynikiem **przynajmniej w jednym programie PT dla każdej z „poddyscyplin”** zgłoszonych do akredytacji
- **po udzieleniu akredytacji** - laboratorium jest zobowiązane przedstawiać dowody dalszego uczestnictwa **w badaniach biegłości, które są odpowiednie do posiadanego zakresu akredytacji** i zgodne z własną polityką oraz opracowanym planem uczestnictwa, obejmującym bieżący cykl akredytacji.

DA-05 POLITYKA DOTYCZĄCA UCZESTNICTWA W BADANIACH BIEGŁOŚCI

Wydanie 6 z dnia 22.04.2016 r.

3.6. PCA nominuje akredytowane laboratoria do uczestnictwa w programach PT organizowanych przez EA lub inne organizacje zrzeszające jednostki akredytujące, w przypadkach uzyskania informacji o takich możliwościach.

3.7. PCA może wskazać konkretne programy PT, w których uczestnictwo dla określonych laboratoriów jest obowiązkowe. W takich wypadkach niezbędne informacje są publikowane na stronie internetowej PCA lub podawane poprzez IBOK.

3.9. PCA akceptuje wyniki badań biegłości organizowanych przez akredytowanych oraz renomowanych organizatorów PT. Wszyscy organizatorzy badań biegłości powinni postępować zgodnie z wymaganiami normy PN-EN ISO/IEC 17043.

Trudności w znalezieniu odpowiedniego dostawcy PT *(wymagania DA-05)*

4.1. Laboratoria przy wyborze konkretnego programu PT powinny uwzględnić:

- **obiekty badań biegłości** - powinny być możliwie najbardziej zbliżone do tych, które laboratorium bada/mierzy w swojej normalnej praktyce;
- **mierzone cechy** - określone do wyznaczenia w badanych/mierzonych próbkach, powinny być możliwie najbardziej zbliżone do tych, które laboratorium bada/mierzy w tego typu próbkach w swojej normalnej praktyce;
- **wartości mierzonych cech** - powinny znajdować się w zakresie, które laboratorium bada/mierzy w tego typu próbkach, w swojej normalnej praktyce;
- **opracowanie statystyczne** - techniki statystyczne wykorzystywane do oceny osiągniętych rezultatów powinny być odpowiednie do mierzonych cech i metod badań objętych programem, a kryteria dotyczące akceptacji osiągniętych rezultatów powinny być jednoznacznie określone.

Trudności w znalezieniu odpowiedniego dostawcy PT

---

1. Względy ekonomiczne (przy szerokich zakresach akredytacji)
1. Często trudne jest znalezienie odpowiednich PT dla całego zakresu akredytacji, które spełniałyby zalecenia zawarte w polityce DA-05

Z pomocą przychodzi tutaj podejście PCA, które umożliwia laboratoriom pogrupowanie badań objętych zakresem akredytacji w „poddyscypliny” , dla których należy określić poziom „uczestnictwa” oraz „częstość uczestnictwa” w badaniach biegłości

Badania biegłości PT-SChR

- Laboratoria Okręgowych Stacji napotykały duże trudności w dostępie do odpowiednich badań biegłości - *dotyczyło to głównie gleb rolniczych i ogrodniczych, w których oznaczane są specyficzne parametry wykorzystywane w doradztwie nawozowym (zawartości przyswajalnych składników pokarmowych, skład granulometryczny)*
- Krajowa Stacja podjęła wyzwanie, aby organizować badania biegłości dla podległych laboratoriów Okręgowych Stacji i akredytować program PT
- przygotowania trwały ok 2 lat
- od lipca 2012r. Krajowa Stacja uzyskała akredytację jako organizator PT, spełniający wymagania normy PN-EN ISO/IEC 17043

Obiekty badań objęte Programem PT-SChR

Lp	Obiekty badań	Liczba badanych parametrów	Częstotliwość
1	GM – gleby mineralne	31	Co 2 lata <i>(zamiennie z GO)</i>
2	GO- gleby organiczne	26	Co 2 lata <i>(zamiennie z GM)</i>
3	PO – podłoża i gleby ogrodnicze	15	1 raz w roku
4	RM – materiał roślinny suchy	19	1 raz w roku
5	RA- materiał roślinny – azotany	2	Co 2 lata
6	NW – nawozy mineralne i wapna	21 <i>(do wyboru)</i>	1 raz w roku
7	NO – nawozy organiczne, naturalne	13	Co 2 lata
8	OS – osady ściekowe suche	13	Co 4 lata
9	OW – osady ściekowe wilgotne	4	Co 4 lata
10	WO - woda	2	Co 2 lata

Obszary, które stwarzały najwięcej problemów

---

1. Przygotowanie obiektów do badań biegłości (*brak własnego laboratorium*)
2. Organizacja (*schemat organizacyjny pod kątem zachowania bezstronności i poufności*)
3. Dobór metod statystycznych do oceny biegłości uczestników (*ze względu na rodzaj obiektów badanych*)
4. Sposób komunikacji z uczestnikami na etapie przekazywania wyników

Podział zadań

zgodny z wymaganiami normy PN-EN ISO/IEC 17043

Organizator

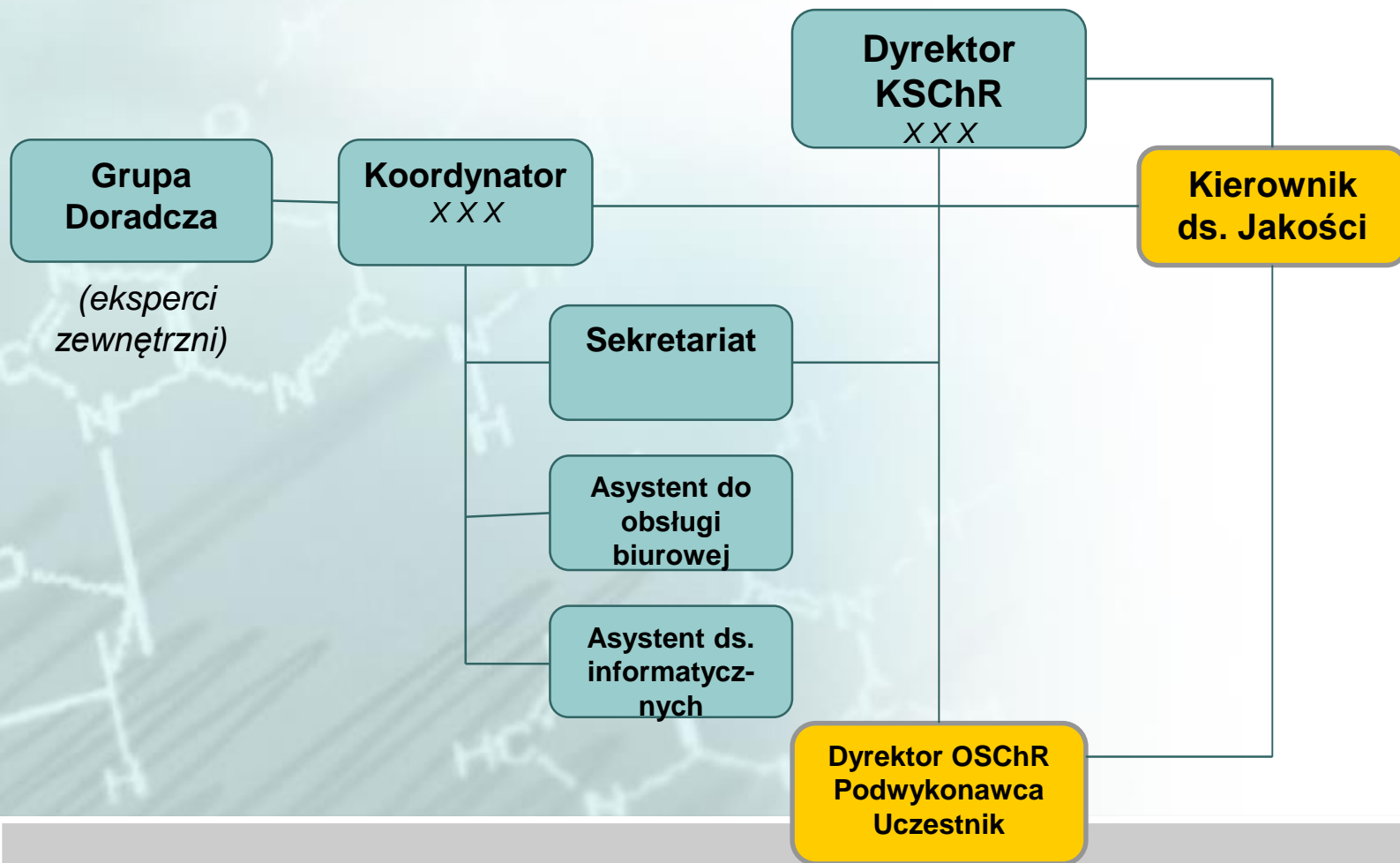
- projektuje program badań biegłości (*wybór obiektów badań, metod, ustalenie częstotliwości badań, terminów realizacji poszczególnych rund*)
- prowadzi program badań biegłości
- dokonuje wyboru podwykonawców
- prowadzi nabór uczestników
- dokonuje wyboru metod statystycznych, zbiera i analizuje wyniki od uczestników
- dokonuje opracowań statystycznych, analizy danych i oceny osiągnięć
- opracowuje sprawozdania z badań (raporty) i przekazuje uczestnikom

Podwykonawca

- pozyskuje materiał do badań (zgodnie ze wskazaniami organizatora)
- przygotowuje materiał, wykonuje preparatykę (suszenie, mielenie itp.)
- dokonuje homogenizacji materiału
- dokonuje badań jednorodności i stabilności obiektów, zgodnie z instrukcją organizatora
- porcuje, pakuje i etykietuje próbki
- przekazuje organizatorowi próbki do rozestania

Schemat struktury organizacyjnej

Zapewnienie bezstronności poprzez:

- *identyfikację potencjalnych konfliktów interesów*
- *ustalenie obszarów ryzyka i sposobu ich minimalizowania*

Obszar ryzyka	Sposób minimalizowania ryzyka
Uprzywilejowanie podwykonawcy, który przygotowuje obiekty badań i jest jednocześnie uczestnikiem badań	<i>imienny wykaz personelu zaangażowanego w realizację podwykonawstwa, z przypisaniem odpowiedzialności, uregulowanie w postaci instrukcji sposobu przyjmowania i przygotowania materiału, rejestracji i kodowania próbek do badań jednorodności, obowiązek sporządzania i przechowywania wszystkich zapisów źródłowych</i>
Funkcję Kierownika ds. Jakości pełni Dyrektor Okręgowej Stacji, która świadczy podwykonawstwo i jest jednocześnie uczestnikiem badań	<i>pisemna deklaracja poufności i szczegółowy zakres obowiązków Kierownika ds. Jakości, przyjęcie zasady że wszystkie dokumenty SZ zatwierdza Dyrektor KSChR, brak możliwości bezpośredniego zaangażowania się w czynności techniczne związane z podwykonawstwem</i>
Organizator badań biegłości jest jednostką nadrzędną w stosunku do licznej grupy uczestników	<i>stosowanie zasad równości w stosunku do wszystkich uczestników, organizator nie wykorzystuje wyników do żadnych własnych celów, nie prowadzi rankingu laboratoriów, program jest otwarty na laboratoria zewnętrzne, informacje zwrotne są anonimowe</i>
Porozumiewanie się podwykonawcy z uczestnikami	<i>korzystanie z usług tylko jednego podwykonawcy, z którym podpisano umowę, ograniczenie liczby osób realizujących podwykonawstwo, deklaracje poufności, szkolenia personelu podwykonawcy, możliwość wypowiedzenia umowy podwykonawcy</i>
Możliwość zmywu i fałszowania wyników	<i>ustanowienie instrukcji zapobiegającej możliwości zmywu</i>

Dobór metod statystycznych

Podstawowym dokumentem odniesienia w badaniach biegłości, jest norma:

PN-EN ISO/IEC 17043:2011

Ocena zgodności – Ogólne wymagania dotyczące badania biegłości

która przywołuje normę określającą metody statystyczne zalecane przy opracowywaniu wyników badań biegłości:

ISO 13528:2015

**Statistical methods for use in proficiency testing by
interlaboratory comparison**

Norma ta uzupełnia normę PN-EN ISO/IEC 17043:2011 i zawiera do niej liczne odwołania i podaje szczegółowe wytyczne na temat stosowania metod statystycznych w badaniach biegłości.

Wybór modelu statystycznego obejmuje:

---

1. Sposób wyznaczenia wartości przypisanej
2. Wyznaczanie niepewności wartości przypisanej
3. Obliczenia statystyczne do oceny rezultatów działania laboratoriów

Przy wyborze modelu statystycznego należy uwzględnić:

- Cele programu
- Rodzaj materiałów badanych
- Częstotliwość badań, liczbę obiektów w poszczególnych rundach
- Oczekwaną dokładność i precyzję
- Możliwość zapewnienia spójności pomiarowej przy wyznaczaniu wartości przypisanej i jej niepewności
- Liczbę uczestników
- Oczekiwania i zwyczaje uczestników w zakresie oceny i prezentacji rezultatów działań

Wyznaczenie wartości przypisanej X_{pt}

Sposoby wyznaczania wartości przypisanej wg PN-EN ISO/IEC 17043 zostały utrzymane w znowelizowanej normie ISO 13528:2015 (poczynając od najdokładniejszej):

1. znana wartość (produkcja materiału, rozcieńczenie)
2. certyfikowana wartość odniesienia
3. wartość odniesienia
4. wartość uzgodniona na podstawie wyników laboratoriów eksperckich
5. **wartość uzgodniona na podstawie wyników uczestników (przy użyciu metod statystycznych odpornych)**

Wartość przypisana X_{pt}

W przypadku badań biegłości PT-SChR przyjęty został sposób wyznaczenia wartości przypisanej - **z wyników uczestników, z zastosowaniem odpornych metod statystycznych**

Wady:

- wyniki uczestników mogą być niewystarczająco zgodne
- wartość uzgodniona może zawierać nieznane obciążenie
- wykazanie spójności metrologicznej może być trudne

Zalety:

- nie trzeba wykonywać żadnych dodatkowych pomiarów
- może to być jedyne podejście, jeśli nie ma innych wiarygodnych metod uzyskania równoważnych wyników

Ustalenie kryteriów oceny rezultatów działania

W metodach ilościowych ocena rezultatów działania i-tego laboratorium opiera się na różnicy między wynikiem pomiaru x_i , a **wartością przypisaną X_{pt}**

Różnicę ($x_i - x_{pt}$) można porównać:

- bezpośrednio z błędem dopuszczalnym δ_E
- **z dopuszczalnym błędem pomiaru przy użyciu standaryzowanego wskaźnika**, np. z , ζ , E_n

Standaryzowane wskaźniki do oceny rezultatów uczestników

W badaniach biegłości PT-SChR przyjęto wskaźnik z jako główne kryterium oceny rezultatów działania

$$z_i = \frac{x_i - x_{pt}}{\sigma_{pt}}$$

oraz dodatkowo wskaźnik zeta ζ

$$\zeta_i = \frac{x_i - x_{pt}}{\sqrt{u^2(x_i) + u^2(x_{pt})}}$$

który można stosować, w powiązaniu ze wskaźnikiem z , jako pomoc w doskonaleniu pracy laboratoriów.

Odchylenie standardowe do oceny biegłości σ_{pt}

Zalecane w normie ISO 13528:2015 sposoby ustalenia wartości σ_{pt}

- jako wartość wymagana (przepisy prawne, opinia ekspertów)
- **na podstawie wyników z poprzednich rund (od roku 2017)**
- na podstawie modelu ogólnego (znane prawidłowości, np wzór Horwitza)
- na podstawie wyników eksperymentu precyzji: s_r i s_R z badania zespołowego wg ISO 5725-2
- **na podstawie danych otrzymanych w tej samej rundzie programu badania biegłości (w latach 2012-2016)**

σ_{pt} wyznaczone na podstawie poprzednich rund

Zalety:

- gdy badania długofalowe, uczestnik z góry wie jakie kryteria dotyczące ochylenia standardowego będą obowiązywały przy poszczególnych parametrach badanych
- kryteria ocen nie zmieniają się z rundy na rundę
- oceny bazują na uzasadnionych oczekiwaniach
- organizatorzy PT (gdy jest kilku uznanych w danym obszarze badań) mogą stosować te same kryteria ocen

Zasady ustalania σ_{pt} na podstawie poprzednich rund

(wskazania normy ISO 13528)

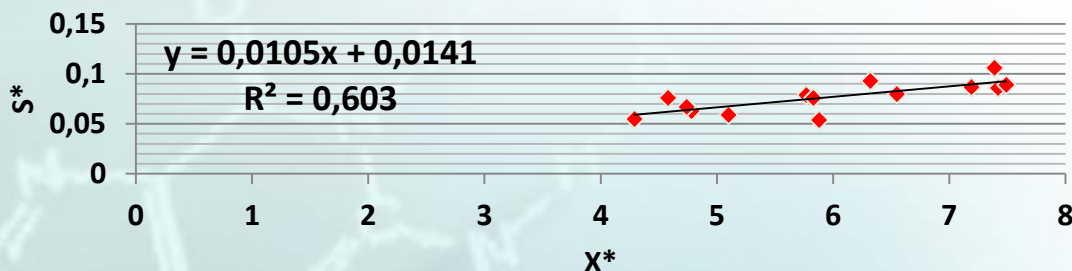

- Wartość σ_{pt} wyznacza się na podstawie poprzednich rund PT, w których mierzono tę samą cechę o zbliżonej wartości, przy zastosowaniu tej samej (lub równoważnej) procedury pomiarowej
- Do wyznaczenia σ_{pt} na podstawie poprzednich rund należy stosować odporne, uśrednione estymaty odchylenia standardowego
- Badanie spójności wyników w poprzednich rundach można wykonać subiektywnie lub obiektywnie – obliczając średnią lub stosując regresję liniową
- Jest to przydatny sposób, gdy opinie ekspertów nie są zgodne

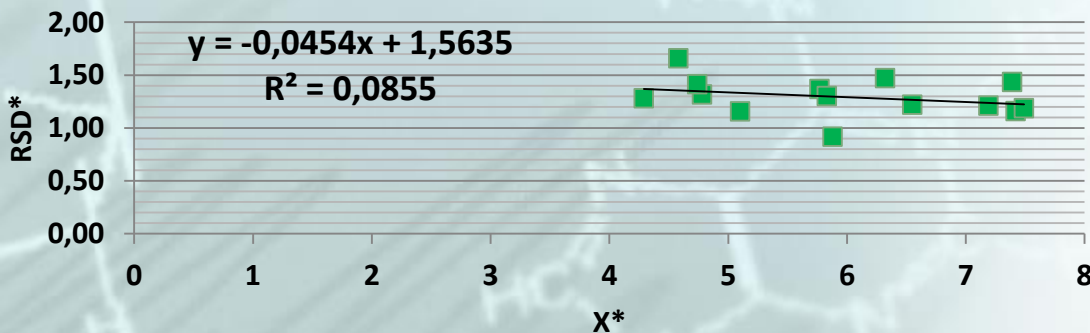
Przykładowy rozkład wyników dla pH w glebach (z 14 pomiarów)

Liniowy model regresji $S^*(X^*)$

R^2 – współczynnik determinacji – wskazuje jak bliskie rzeczywistym wartościom są wartości szacowane dla linii trendu

Liniowy model regresji $RSD^*(X^*)$

Linia trendu jest najdokładniejsza gdy wartość R^2 jest najbliższa 1,00

Sposób komunikacji z uczestnikami na etapie przekazywania wyników

---

- Organizator badań biegłości powinien zapewnić uczestnikom przekazywanie wyników w sposób jednolity, z zachowaniem poufności, bez możliwości ingerencji w przesłane dane
- W badaniach biegłości PT-SChR uczestnicy początkowo przekazywali wyniki pocztą elektroniczną, na opracowanych przez organizatora formularzach, w formacie xls
- Od 2013r. został udostępniony uczestnikom program komputerowy „PT-SChR” do przesyłania danych, który automatycznie dokonuje też obliczeń statystycznych
- Program został opracowany przez firmę zewnętrzną, na zlecenie organizatora. Może pracować na dowolnej ilości stanowisk w ramach sieci lokalnej, jak również zdalnej
- Przed pierwszym uruchomieniem, użytkownik pobiera dostępny na stronie internetowej plik z programem do rejestracji wyników badań wraz ze sterownikiem i instaluje na własnym stanowisku komputerowym
- Po zalogowaniu do programu, uczestnik wybiera arkusz wpisowy i dokonuje wpisu wyników z niepewnością oraz kody metod badawczych

Przykładowy formularz z kodami metod badawczych

a masa	%				
Kody metod:					
Ekstrakcja / mineralizacja			Detekcja		
DL	mleczan wapnia (met.Egnera Riehms)	P	potencjometryczna		
CaCl2	chlerek wapnia 0,0125 mol-dm ⁻³ 1:10 m/v	W	wagowa		
HCl-1M	kwas solny 1 mol-dm ⁻³ 1:10 m/v	M	miareczkowa		
K2SO4	siarczan potasu 1% 1:10 m/v	SF	spektrofotometryczna		
CH3COOH	mieszanina kwasu oct. i octanu amonu 1:2,5 (m/v)	NF	nefelometryczna		
WK	woda królewska	FP	fotometria płomieniowa		
H2SO4	kwas siarkowy z dodatkiem katalizatora	EAS	emisyjna spektrometria atomowa		
S	spopielanie	FAAS	absorpcyjna spektrometria atomowa z atomizacją w płomieniu		
0	bez ekstrakcji / mineralizacji	ETAAS	absorpcyjna spektrometria atomowa z atomizacją elektrottermiczną		
I	inna (podać krótki opis)	HGAAS	absorpcyjna spektrometria atomowa z generacją wodoroków		
		CVAAS	absorpcyjna spektrometria atomowa z generacją zimnych par		
		AAS-AM	absorpcyjna spektrometria atomowa z amalgamacją par rtęci		
		AAS-f.org.	absorpcyjna spektrometria atomowa po zatężeniu do fazy organicznej		
		ICP-OES	atomowa spektrometria emisyjna ze wzbudzeniem w plazmie indukcyjnie sprzężonej		
		ICP-MS	spektrometria mas z jonizacją w plazmie indukcyjnie sprzężonej		
		XRF	fluorescencja rentgenowska		
		IC	chromatografia jonowa		
		LD	dyfrakcja laserowa		
		EA	analiza elementarna		
		I	inna (podać krótki opis)		

Podsumowanie

W przypadku licznej grupy laboratoriów o podobnym zakresie wykonywanych badań, zwłaszcza gdy są to badania specyficzne, dobrym rozwiązaniem jest opracowanie i zorganizowanie cyklicznego programu badań biegłości oraz jego akredytacja.

Dziękuję za uwagę

Kontakt:

Sekretariat Klubu POLLAB

ul. Kłobucka 23A, p. 707

02-699 Warszawa

tel. 22 46 45 503

kom. 607 525 282, 607 114 307

fax 022 46 45 556

e-mial: sekretariat@pollab.pl

www.pollab.pl